

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

М. М. Рудик

**ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ
МОЛОДІЖНИМИ ФУТБОЛЬНИМИ
УГРУПОВАННЯМИ В УКРАЇНІ**

Монографія

Київ – 2019

УДК 343.85-053.81(477)
Р83

Рекомендовано до друку Вченою радою
Науково-дослідного інституту публічного права
(протокол № 3 від 27.03.2019 р.)

Рецензенти:

Литвинов Олексій Миколайович, доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ.;

Вознюк Андрій Андрійович, доктор юридичних наук, доцент, завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ

Рудик М. М. Запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні : монографія. Київ, 2019. 288 с.

ISBN 978-966-916-777-4

У роботі досліджено актуальні проблеми запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні, та сформульовано пропозиції щодо їх вирішення. Оцінено історико-правові передумови становлення та розвитку неформальних молодіжних рухів в Україні. Надано кримінально-правову характеристику злочинів, що вчиняються учасниками молодіжних футбольних угруповань, розкрито їх стан, структуру та динаміку, наведено їх детермінанти, визначено кримінологічно значущі ознаки особи правопорушника. Запропоновано низку заходів запобігання злочинам на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях з визначенням пріоритетних напрямів взаємодії правоохоронних органів та інших суб'єктів. Особливу увагу звернено на шляхи удосконалення правоохоронної діяльності відповідного спрямування.

Призначена для практикуючих юристів, науковців, викладачів та студентів закладів вищої освіти, усім, хто цікавиться проблеми запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні.

УДК 343.85-053.81(477)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1	
СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДІЖНИМИ ФУТБОЛЬНИМИ УГРУПОВАННЯМИ	11
1.1. Історико-правові передумови виникнення та розвитку неформальних молодіжних футбольних угруповань в Україні	11
1.2. Кримінально-правова-характеристика злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями	31
1.3 Міжнародний досвід запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями	57
Висновки до розділу 1	79
РОЗДІЛ 2	
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДІЖНИМИ ФУТБОЛЬНИМИ УГРУПОВАННЯМИ	82
2.1. Стан, динаміка та структура злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями	82
2.2. Причини та умови злочинної поведінки учасників молодіжних футбольних угруповань	107
2.3. Характеристика особи, яка вчиняє злочини у складі молодіжних футбольних угруповань	129
Висновки до розділу 2	149

РОЗДІЛ 3	
ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДІЖНИМИ ФУТБОЛЬНИМИ УГРУПОВАННЯМИ	151
3.1. Загальносоціальні заходи запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями	151
3.2. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями	175
3.3. Удосконалення практики взаємодії правоохоронних органів та громадськості в запобіганні злочинам, що вчиняються футбольними вболівальниками	200
Висновки до розділу 3	215
ВИСНОВКИ	218
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	224
ДОДАТКИ	247

ВСТУП

Початок ХХІ століття позначився сплеском активності молодіжних рухів. Соціально-економічні й політичні перетворення в країні, процеси інтеграції в глобалізоване світове співтовариство призвели до зламу колишніх моральних цінностей, норм і традицій. Перманентні суспільні трансформації при недостатній увазі уповноважених органів державної влади до питань організації дозвілля дітей та молоді, їх зайнятості та відпочинку призвели до посилення радикальних течій, існування яких зовні почало виявлятися в протиправній діяльності неформальних об'єднань, в тому числі на спортивному ґрунті.

Сучасний стан правопорядку в Україні характеризується доволі складною криміногенною обстановкою, зокрема, у сфері охорони публічного порядку, про що свідчать щорічні статистичні звіти МВС та Національної поліції України. Злочини проти громадського (публічного) порядку посідають п'яте місце в загальній структурі злочинності (серед них вияви хуліганства упродовж 2011-2015 рр. становлять в середньому близько 14,5 %). Проявом порушення громадського (публічного) порядку є хуліганські дії, які вчиняються під час спортивних змагань, зокрема так зване «футбольне хуліганство», що поширене у більшості країн майже на всіх континентах. Набули широкого суспільного резонансу масові порушення порядку під час проведення футбольних матчів останніх чемпіонатів Європи (2008 і 2012 рр.) та світу (2010 і 2014 рр.), а також різноманітні інциденти під час клубних турнірів, що наочно підтверджують підвищену небезпеку радикально налаштованих угруповань футбольних фанів, схильних до неконтрольованого насильства та агресії, вандалізму й інших суспільно небезпечних діянь, які загрожують життю та здоров'ю невизначеної кількості людей, посягають на право власності, а також створюють ризик зриву спортивних змагань.

За даними статистики, упродовж 2015 року зареєстровано 54 радикальні угруповання футбольних фанатів. На профілактичних обліках перебуває понад 900 їх активних учасників, які неодноразово вчиняли правопорушення. Спостерігається тенденція до збільшення масштабів протиправної діяльності футбольних уболівальників, їх консолідації в неформальні об'єднання кримінальної спрямованості, виникнення особливого різновиду кримінальної субкультури, що стає однією з головних криміногенних детермінант. Ситуація ускладнюється через відсутність статистичних узагальнень стану та динаміки таких фактів, застарілість нормативно-правового регулювання профілактичної роботи, неузгодженість дій правоохоронців, представників недержавних охоронних організацій та інших суб'єктів сектору безпеки, які беруть участь у забезпеченні правопорядку під час футбольних матчів.

Пошук шляхів удосконалення заходів запобігання злочинам проти громадського порядку, зокрема під час проведення спортивно-масових та інших публічних заходів, був предметом активних дискусій у різні періоди, зокрема у працях Ю.М. Антоняна, М.М. Бабаєва, М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, В.В. Василевича, А.А. Васильєва, В.В. Голіни, Б.М. Головкина, О.М. Гуміна, Н.О. Гуторової, І.М. Даньшина, С.Ф. Денисова, Т.А. Денисової, О.М. Джужі, А.І. Долгової, О.О. Дудорова, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, К.Є. Ігошева, І.І. Карпеця, О.О. Кваші, О.М. Костенка, І.М. Копотуна, В.М. Кудрявцева, В.В. Кузнецова, В.М. Куца, О.Г. Колба, О.М. Литвинова, В.В. Лунєєва, В.А. Мисливого, П.П. Михайленка, А.А. Музики, В.О. Навроцького, Р.П. Олійничука, А.В. Савченка, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, В.П. Тихого, Є.В. Фесенка, П.Л. Фріса, М.І. Хавронюка, В.І. Шакуна, Н.В. Яницької, Н.М. Ярмиш та ін.

Напрацювання зазначених учених містять низку положень і висновків, які прямо або опосередковано стосуються окремих аспектів запобігання злочинам у сфері публічного порядку та безпеки і створюють значне теоретичне підґрунтя для подальших досліджень. Однак, вивчення усього комплексу проблем

запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, в Україні не було здійснено. Зважаючи на те, що проблема профілактичного впливу на девіантну поведінку учасників неформальних молодіжних об'єднань у сфері організації та проведення спортивних заходів, її корекції завжди вважалась однією з ключових у кримінології, сьогодні її вирішення потребує розроблення новітнього інструментарію з урахуванням положень чинного законодавства, правозастосовної практики та зарубіжного досвіду. Зазначене підтверджує важливість та своєчасність обраної теми монографічного дослідження.

Зазначене вище визначило мету дослідження – розроблення на основі чинного законодавства, наукових джерел, результатів узагальнення практики правозастосування та зарубіжного досвіду науково обґрунтованих рекомендацій щодо правового, організаційного та практичного забезпечення запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні, з визначенням шляхів удосконалення правоохоронної діяльності відповідного спрямування.

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення та аналізу 85 адміністративних проваджень за ст. 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення, 220 кримінальних проваджень (справ) відритих (порушених) за ознаками ст. 293–296 Кримінального кодексу України, що розглядалися у 2010-2014 рр. судами різних регіонів України; дані анкетування 270 працівників правоохоронних органів України; 65 футбольних уболівальників – членів молодіжних фан-клубів футбольних клубів «Динамо» (Київ) і «Карпати» (Львів); узагальнені статистичні відомості щодо стану злочинності в Україні за період 2000-2015 рр. (за матеріалами Державної служби статистики України, Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України).

Значну увагу в праці приділено удосконаленню законодавчого та організаційного забезпечення запобігання груповій насильницькій злочинності молоді з урахуванням позитивного досвіду

законодавців Великої Британії, Бельгії, Німеччини, Польщі, Італії, Австрії, Іспанії, Швеції, а також використано безпосереднє ознайомлення з діяльністю правоохоронних органів у Туреччині, Німеччині, Молдові, Республіці Білорусь, Польщі та Франції.

У монографії обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають важливе теоретичне та практичне значення. Зокрема, в монографії вперше:

- надано авторське визначення групи злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, під якими слід розуміти низку спільних за кримінологічними ознаками кримінально караних умисних групових посягань на громадську безпеку, що вчиняються учасниками радикальних молодіжних об'єднань з хуліганських мотивів напередодні, під час або після футбольних змагань різного рівня, на стадіонах, вулицях та в інших публічних місцях проведення спортивних змагань;

- з урахуванням доктринальних підходів, напрацьованих у європейських країнах, здійснено розподіл злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, на чотири групи: «передматчеві» (вчиняються до початку футбольного матчу); «стадіонні» (протягом футбольного матчу); «післяматчеві» (після закінчення футбольного матчу) та «ініціативні» (не прив'язані за часом до футбольного матчу, але в основі мають «футбольну» мотивацію), на підставі чого обґрунтовано необхідність подальшої диференціації та деталізації програм протидії та запобігання відповідним кримінальним правопорушенням;

- надано комплексну кримінологічну характеристику злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, як системи показників стану, структури й динаміки злочинних посягань цієї категорії, детермінант їх учинення, соціально-психологічних ознак правопорушників і потерпілих. Виявлено стійку тенденцію до зростання питомої ваги тяжких та особливо тяжких злочинів, ступеня їх організованості, більшої агресії та нетерпимості стосовно інших груп уболівальників та осіб, уповноважених забезпечувати охорону громадського (публічного) порядку;

- оцінено ступінь латентності злочинів, що вчиняються учасниками молодіжних футбольних угруповань, з виокремленням найбільш значимих чинників об'єктивного (неможливість установлення в обстановці проведення спортивного масового заходу ступеня винуватості учасників групових дій) та суб'єктивного (неправильна початкова правова кваліфікація групових порушень публічного порядку, ухилення правоохоронців від реєстрації окремих злочинів, маніпулювання статистичною звітністю) характеру, які впливають на результати виявлення та обліку кримінальних правопорушень цієї категорії.

У монографії удосконалено:

- типологію відвідувачів футбольних матчів, зокрема виокремлено та охарактеризовано «ситуативних глядачів» (розглядають відвідування футбольних матчів як форму дозвілля); «любителів футболу» (отримують задоволення від самої гри, не ототожнюючи себе з певним футбольним клубом); «футбольних фанатів» (учасників ситуативних або постійних груп з притаманною їм субкультурою); «футбольних хуліганів» (надають пріоритет протиправним діям);

- періодизацію становлення та розвитку вітчизняних неформальних футбольних угруповань на основі ретроспективного аналізу діяльності радикальних молодіжних рухів в Україні, пов'язаної як з об'єктивними закономірностями організації та проведення спортивних змагань, так і характером суспільно-політичних процесів у державі на різних історичних етапах;

- наукове обґрунтування комплексу заходів загальносоціального й спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, з виокремленням місця й ролі підрозділів Національної поліції України щодо їх реалізації;

У праці дістали подальший розвиток:

- кримінологічна характеристика групової насильницької злочинності молоді, зокрема рівень, структура, динаміка, основні тенденції і прогнози розвитку злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями;

- пропозиції щодо удосконалення законодавчого та організаційного забезпечення запобігання груповій насильницькій злочинності молоді з урахуванням позитивного досвіду законодавців Великої Британії, Бельгії, Німеччини, Польщі, Італії, Австрії, Іспанії, Швеції;

- теоретичні положення щодо удосконалення взаємодії правоохоронних органів та інших суб'єктів щодо запобігання злочинам цієї категорії.

Щиру вдячність висловлюю своєму науковому керівнику – Копотуну Ігорю Миколайовичу, рецензентам книги, а також іншим шановним колегам за слушні поради, зауваження, рекомендації та всебічну допомогу в написанні цієї монографії.

Сподіваємося, що монографія стане в нагоді працівникам правоохоронних органів, науковцям, викладачам, аспірантам (ад'юнктам), магістрам і студентам закладів вищої освіти, а також усім тим, хто цікавиться проблемами кримінології.